

УДК 342.95:351.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.2.22>

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ

Гаврік Р.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0003-1557-0594
e-mail: gavrik.roman@gmail.com*

Владовська К.П.,

*докторка філософії з права,
доцентка кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
ORCID: 0000-0003-3857-9292
e-mail: gorda2018@ukr.net*

Гаврік Р.О., Владовська К.П. Теоретико-правові та прикладні аспекти здійснення судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах.

В науковій статті авторський колектив провів наукове дослідження теоретико-правових та прикладних аспектів здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах. У науковій статті вказано, що судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації здійснюється як під час вирішення адміністративної справи судом, так і при виконанні рішення адміністративного суду, яким задоволено адміністративний позов та застосовано відповідні способи захисту права чи законного інтересу, що було порушено оскаржуваним рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень. При цьому, судовий контроль за виконанням судового рішення у адміністративних справах здійснюється у двох формах: а) зобов'язування суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення; б) визнання протиправним рішення, дії, бездіяльності суб'єкта владних повноважень, вчинених на виконання судового рішення у адміністративній справі. Реформування інституту судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах в Україні, проведене в листопаді 2024 року, стосувалося передусім питань визначення форми заяви учасника справи про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; встановлення обов'язковості здійснення судового контролю у пенсійних та соціальних адміністративних справах; більш чіткого визначення процедури розгляду судом заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; визначення процедури розгляду звіту про виконання судового рішення та порядку ухвалення рішень за наслідками відповідних процедур. У інших державах судовий контроль за виконанням судових рішень у адміністративних справах передусім здійснюється через оцінку судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень на предмет їх спрямованості на виконання судового рішення і через застосування санкцій до суб'єкта, уповноваженого здійснювати виконання судового рішення (штрафу чи сплати компенсаційних виплат на користь фізичної особи), а також через видання адміністративного акта, який зобов'язаний видати орган публічної адміністрації відповідно до рішення суду, самим судом, у разі невиконання судового рішення у адміністративній справі.

Ключові слова: адміністративне судочинство; виконання судового рішення; судовий контроль; адміністративна справа; орган публічної адміністрації; звіт суб'єкта владних повноважень.

Havrik R.O., Vladovska K.P. Theoretical, legal and applied aspects of judicial control over the execution of court decisions in administrative cases.

In the scientific article, the authors conducted a scientific study of the theoretical, legal and applied aspects of judicial control over the execution of court decisions in administrative cases. The scientific

article indicates that judicial control over the activities of public administration is carried out both during the resolution of an administrative case by a court and during the execution of a decision of an administrative court, which satisfied an administrative claim and applied appropriate methods of protecting a right or legitimate interest that was violated by the contested decision, action or inaction of a subject of public authority. At the same time, judicial control over the execution of a court decision in administrative cases is carried out in two forms: a) obliging a subject of public authority to submit a report on the execution of a court decision; b) recognizing as unlawful the decision, action, or inaction of a subject of public authority committed in execution of a court decision in an administrative case. The reform of the institution of judicial control over the execution of court decisions in administrative cases in Ukraine, carried out in November 2024, primarily concerned the issues of determining the form of a case participant's application for an obligation to submit a report on the execution of a court decision; establishing the obligation to carry out judicial control in pension and social administrative cases; more clearly defining the procedure for considering by the court an application for an obligation to submit a report on the execution of a court decision; determining the procedure for considering a report on the execution of a court decision and the procedure for making decisions based on the results of the relevant procedures. In other states, judicial control over the execution of court decisions in administrative cases is primarily carried out through the court's assessment of the decisions, actions or inaction of the subject of public authority for their purpose of executing the court decision and through the application of sanctions to the subject authorized to execute the court decision (fine or payment of compensation payments in favor of an individual), as well as through the issuance of an administrative act, which the public administration body is obliged to issue in accordance with the court decision, by the court itself, in case of non-execution of the court decision in an administrative case.

Key words: administrative proceedings; execution of a court decision; judicial control; administrative case; public administration body; report of a subject of public authority.

Постановка проблеми. Актуальність тематики судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах зумовлена важливістю забезпечення ефективного поновлення прав фізичної чи юридичної особи, порушених протиправними рішеннями, діями чи бездіяльністю суб'єктів владних повноважень. Звичайно, таке поновлення відбувається через застосування судом способів захисту, належних для конкретного публічно-правового спору, як правило через встановлення для суб'єкта владних повноважень відповідного обов'язку ухвалити певне рішення, вчинити певні дії, спрямовані на реалізацію суб'єктивного права чи інтересу фізичної чи юридичної особи. Однак без запровадження належного організаційно-правового механізму здійснення судового контролю за процесом виконання судового рішення у адміністративній справі, можливим є вчинення суб'єктом владних повноважень дій, що спрямовані не на поновлення порушеного права чи інтересу, на збереження того правового стану, що існував до ухвалення судового рішення, створення штучних перешкод, ускладнення процесу виконання судового рішення у адміністративній справі. Подібні випадки є частими у судовій практиці, крім того зважаючи на хронічну недофінансованість діяльності органів публічної адміністрації, навіть після ухвалення судового рішення, воно не завжди виконується, оскільки це створює для відповідних органів додаткові фінансові виклики, пов'язані із необхідністю виконання правового припису, вказаного у судовому рішенні. Вище викладене, а також неефективність судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах призводить не тільки до того, що порушені права не поновлюються, а й до зниження довіри до суду як основного органу, що здійснює захист прав громадян у публічно-правовій сфері. Крім цього, у листопаді 2024 року законодавство про судовий контроль за виконанням судових рішень доцільних справах було істотно оновлено, зважаючи на недосконалість визначення процедури розгляду судом заяви позивача про необхідність застосування судового контролю, розгляду судом звіту суб'єкта владних повноважень щодо дій, вчинених з метою виконання судового рішення у адміністративній справі. Існуючі наукові дослідження теоретико-правових та прикладних проблем здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах на жаль не враховують позитиву та недоліків цих правових новел, а тому зазначені питання доцільно дослідити в межах цієї наукової роботи. Вище викладене зумовлює актуальність тематики здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах.

Стан опрацювання проблематики. Проблематика судового контролю за виконанням судового рішення у адміністративній справі досліджувалася рядом науковців, таких як Ю.А. Волкова, А.Ю. Кожевников, В.А. Кройтор, К.О. Кропивна, В.В. Ладиченко, О.О. Михайлов, С.О. Потьомкін, Д.М. Сібільов, О.О. Хребтова, Р.М. Ширшикова та інші. Зазначені наукові дослідження стосуються передусім питань правової природи судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах, а також правового регулювання його здійснення за законодавством України

про адміністративне судочинство до 2024 року і не враховують останніх змін у законодавстві України щодо реформування цього правового інституту, а також зарубіжного досвіду правового регулювання судового контролю за виконанням судових рішень в адміністративних справах.

Метою статті є наукове дослідження теоретико-правових та прикладних аспектів здійснення судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Як правильно зазначається у адміністративно-правовій доктрині, суди, здійснюючи розгляд справ про оскарження рішень, дій, бездіяльності суб'єктів владних повноважень, здійснюють не тільки правосуддя, застосовуючи способи захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та законних інтересів фізичних та юридичних осіб, інтересів держави, а й судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації, здійснюючи правову оцінку оскаржуваних рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Зокрема, О.О. Михайлов зазначає, що судовий контроль адміністративних судів за діяльністю публічної адміністрації є конституційно закріпленою особливою правовою формою контрольної діяльності держави у сфері здійснення судової влади, змістом якої є здійснювана в особливому процесуальному порядку діяльність адміністративних судів по відправленню правосуддя щодо відповідності або невідповідності актів та дій (бездіяльності) відповідних суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб нормам законодавства з метою захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення режиму законності в діяльності суб'єктів публічної адміністрації [2, с. 166]. Перевіряючи законність діяльності публічної адміністрації, суд вирішує спори, які виникають у зв'язку з цим між суб'єктами публічної адміністрації та особами, які не згодні з діяльністю цих суб'єктів [3, с. 342]. З іншого боку, А.А. Хребтова, Р.М. Ширшикова та Д.М. Сібільов зазначають, що судовий контроль в адміністративних справах має прояв саме через реалізацію основних завдань адміністративного судочинства, що досягаються під час розгляду публічно-правових спорів, які не обмежуються винесенням судового рішення, а включають їх виконання, має спеціального суб'єкта до якого застосовується такий контроль (органи державної влади або місцевого самоврядування) та відбувається у певних процесуальних формах [4, с. 378; 5, с. 705; 6, с. 301]. Отже, судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації здійснюється як під час вирішення адміністративної справи судом, так і при виконанні рішення адміністративного суду, яким задоволено адміністративний позов та застосовано відповідні способи захисту права чи законного інтересу, що були порушені оскаржуваним рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень.

У Кодексі адміністративного судочинства України зазначається, що судовий контроль за виконанням судового рішення у адміністративних справах здійснюється у двох формах: а) зобов'язування суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення; б) визнання протиправним рішення, дії, бездіяльності суб'єкта владних повноважень, вчинених на виконання судового рішення у адміністративній справі. 21 листопада 2024 року інститут судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах був істотно реформований (в частині удосконалення процедури ініціювання питання про застосування вказаної вище другої форми судового контролю та розгляду звіту суб'єкта владних повноважень адміністративним судом) адміністративним судом) [7].

Розглянемо в чому полягають основні новели у інституті судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах, що були внесені до тексту Кодексу адміністративного судочинства України в листопаді 2024 року. Попередня редакція ст. 382 Кодексу адміністративного судочинства України містила лише положення про право суду, що ухвалив судове рішення в адміністративній справі, зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, а також відповідальність суб'єкта владних повноважень за неподання цього звіту чи формальне виконання вище вказаного обов'язку, коли фактично судове рішення не виконане. Зміни до інституту судового контролю за виконанням судового рішення у адміністративній справі стосувалися визначення форми заяви учасника справи про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; встановлення обов'язковості здійснення судового контролю у пенсійних та соціальних адміністративних справах; визначення процедури розгляду судом заяви про зобов'язання подати звіт про виконання судового рішення; визначення процедури розгляду звіту про виконання судового рішення та порядку ухвалення рішень за наслідками відповідних процедур [7; 8]. Таким чином, реформування інституту судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах стосувалося передусім питань більш чіткого визначення процедури застосування такої форми судового контролю як розгляд судом звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення у адміністративній справі.

Якщо проаналізувати зарубіжний досвід застосування судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах, можемо визначити особливі форми такого судового контролю. Зокрема, у Адміністративному кодексі Республіки Молдова прямо не зазначається на формах судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах, а саме поняття «судовий контроль» застосовується у розумінні першої форми судового контролю за діяльністю публічної адміністрації – судовий контроль у формі правової оцінки оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень. В той же час, у ст.ст. 254 і 255 Адміністративного кодексу Республіки Молдова визначені санкції, що можуть бути застосовані судом апеляційної інстанції у разі невиконання суб'єктом владних повноважень обов'язків, визначених виконавчим документом, що виданий на підставі судового рішення суду першої інстанції: «спонукальний штраф»; видання індивідуального адміністративного акта у разі, якщо такий акт не видано протягом п'ятнадцяти днів після ухвалення судового рішення, яким встановлено обов'язок суб'єкта владних повноважень прийняти такий адміністративний акт [9]. У Кодексі адміністративного судочинства Федеративної республіки Німеччина суд визначений як орган примусового виконання (§167). В той же час, у разі, якщо примусове виконання має здійснюватися на користь Федерації, землі, асоціації муніципалітетів, муніципалітету або корпорації, установи чи фонду відповідно до публічного законодавства, органом примусового виконання є судовий пристав, а суд на вимогу кредитора видає наказ про примусове виконання. Він визначає примусові заходи, які необхідно вжити, і звертається до компетентного органу з проханням їх виконати, а у разі невиконання – накладає штраф на особу, винну у невиконанні судового рішення (§§ 169-170. 172) [10]. Польський закон про провадження у адміністративних справах, у ст. 145а визначає, що суд, вирішивши справу на користь фізичної особи, зобов'язує орган публічної адміністрації видати рішення або наказ протягом визначеного періоду часу із зазначенням способу, в який справа буде розглядатися або вирішуватися, а у разі невиконання – накладає на суб'єкта владних повноважень штраф у розмірі десятикратного розміру середньомісячної заробітної плати або присуджує заявнику від органу грошову суму в розмірі до половини суми штрафу (ст. 154) [11]. В обох кодексах (німецькому та польському) судовий контроль також передусім розуміється як контроль у формі правової оцінки оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень, однак суд зберігає за собою право здійснювати контроль за виконанням й прийнятого судового рішення, однак лише у разі звернення заявника, на користь якого було ухвалене судове рішення. Отже, у інших державах судовий контроль за виконанням судових рішень у адміністративних справах передусім здійснюється через оцінку судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень на предмет їх спрямованості на виконання судового рішення і через застосування санкцій до суб'єкта, уповноваженого здійснювати виконання судового рішення (штрафу чи сплати компенсаційних виплат на користь фізичної особи), а також через видання адміністративного акта, який зобов'язаний видати орган публічної адміністрації відповідно до рішення суду, самим судом, у разі невиконання судового рішення у адміністративній справі.

Висновки. На підставі вище викладеного можемо зазначити, що судовий контроль за діяльністю публічної адміністрації здійснюється як під час вирішення адміністративної справи судом, так і при виконанні рішення адміністративного суду, яким задоволено адміністративний позов та застосовано відповідні способи захисту права чи законного інтересу, що було порушено оскаржуваним рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень. При цьому, судовий контроль за виконанням судового рішення у адміністративних справах здійснюється у двох формах: а) зобов'язування суб'єкта владних повноважень подати звіт про виконання судового рішення; б) визнання протиправним рішення, дії, бездіяльності суб'єкта владних повноважень, вчинених на виконання судового рішення у адміністративній справі. Реформування інституту судового контролю за виконанням судових рішень у адміністративних справах в Україні, проведене в листопаді 2024 року, стосувалося передусім питань більш чіткого визначення процедури застосування такої форми судового контролю як розгляд судом звіту суб'єкта владних повноважень про виконання судового рішення у адміністративній справі. У інших державах судовий контроль за виконанням судових рішень у адміністративних справах передусім здійснюється через оцінку судом рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень на предмет їх спрямованості на виконання судового рішення і через застосування санкцій до суб'єкта, уповноваженого здійснювати виконання судового рішення (штрафу чи сплати компенсаційних виплат на користь фізичної особи), а також через видання адміністративного акта, який зобов'язаний видати орган публічної адміністрації відповідно до рішення суду, самим судом, у разі невиконання судового рішення у адміністративній справі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: прийнята 28 червня 1996 року (з наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Михайлов О.О. Судовий контроль адміністративних судів за діяльністю публічної адміністрації в Україні. Дис. ... докт.філ. Спец. 081 – Право. Хмельницький, 2024. 204 с.
3. Михайлов О.О. Судовий контроль за виконанням рішень адміністративних судів у справах, стороною в яких є суб'єкти публічної адміністрації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 341– 344.
4. Хребтова О.О. Особливості процесуальних форм контролю за виконанням судового рішення в адміністративній справі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 378–380.
5. Ширшикова Р.М. Судовий контроль за виконанням рішень в адміністративних справах. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8(14). С. 702–710.
6. Кройтор В.А., Сібільов Д.М. Реалізація функції судового контролю за виконавчим провадженням. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 5(19). С. 299–305.
7. Кодекс адміністративного судочинства України: прийнятий 6 липня 2005 року; із наступними змінами та доповненнями). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення положень про судовий контроль за виконанням судових рішень: Закон України від 21 листопада 2024 року. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4094-20#Text>.
9. Codul administrativ al Republicii Moldova. Publicat : 17-08-2018 în Monitorul Oficial Nr. 309-320 art. 466. *Ministerul Justiției*. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16072&lang=ro.
10. Verwaltungsgerichtsordnung (VwGO): Ausfertigungsdatum: 21.01.1960. *Gesetze im Internet*. URL: <https://www.gesetze-iminternet.de/vwgo/BJNR000170960.htm>.
11. Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. *Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Open Lex*. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-o-postepowaniu-przedsadami-administracyjnymi-1698271>.